

УДК 621 : 94 (477.62+470.5) "1941-1945"

Н. Решетняк, Н. П. Шмакова

ГОРЛІВСЬКИЙ МАШИНОБУДІВНИЙ ЗАВОД НА УРАЛІ В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ (1941-1945)

У статті показана роль Горлівського машинобудівного заводу (м. Копейськ) в механізації видобутку кам'яного вугілля і його внесок в забезпечення промисловості і транспорту паливом в роки Великої Вітчизняної війни.

Ключові слова: Челябвугілля, Копейськ, Горлівський машинобудівний завод шахтного устаткування, Копейський машинобудівний завод

В статті показана роль Горловского машиностроительного завода (г. Копейск) в механизации добычи каменного угля и его вклад в обеспечение промышленности и транспорта топливом в годы Великой Отечественной войны.

Ключевые слова: Челябинское угольное месторождение, Копейск, Горловский машиностроительный завод шахтного оборудования, Копейский машиностроительный завод.

In the article the role of the Gorlovka machine-building plant (Kopeysk) is shown in mechanizations of booty|extraction| of anthracite coal and its|its| contribution to providing of industry and transport by a fuel in the years of Great Patriotic war.

Key words: Chelyabcoal, Kopeysk, Gorlovka machine-building plant of mine equipment, machine-building plant Kopeysk.

Постановка²⁰ проблеми. Велика Вітчизняна війна перервала мирне життя радянських людей. Для перемоги над ворогом необхідно було терміново перебудувати економіку на військовий лад. Одним з складних завдань стало забезпечення промисловості і транспорту паливом. Восени 1941 року через тимчасову втрату Донецького і Підмосковного вугільних басейнів видобуток кам'яного вугілля у СРСР скоротився на 63% [1, с. 135]. Тому головний тягар постачання паливом ліг на Східні райони країни, у тому числі і Урал.

Метою даної статті є висвітлення перебування Горлівського машинобудівного заводу на Уралі у 1941 – 1943 рр.

Аналіз літератури. Ця проблема на сьогоднішній день є малодослідженою і обмежується в основному довідковою літературою та публікаціями у пресі.

Викладення основного матеріалу. На початку війни Урал мав розвинену вугільну промисловість. 1940 році тут було здобуто 11 956 тис. тонн вугілля, у тому числі в Челябінській області – 5676 тис. тонн, а в Копейську, який серед шахтарських міст тресту «Челябвугілля» займав перше місце, – 2858 тис. тонн, тобто більше ніж 50% [2, с. 44]. Щоб задовольнити збільшені потреби в кам'яному вугіллі, потрібна була серйозна технічна база. Саме тому було вирішено евакуювати до Копейська Горлівський машинобудівний завод шахтного устаткування.

Історія цього заводу, його роль в механізації шахтарської праці і розвитку паливної промисловості в роки Великої Вітчизняної війни, на жаль, не знайшла належного відбитку в історичній літературі. У дослідженнях по історії Уралу, промисловості регіону у воєнні роки і роботах краєзнавців відомості або відсутні, або є лише згадка про Копейський машинобудівний завод ім. С.М. Кірова.

Мета даної статті – дати короткі відомості з історії Горлівського машинобудівного заводу та його евакуації на Урал, показати внесок конструкторів підприємства у розробку і впровадження гірничої техніки у вугільну промисловість.

Горлівка – один з потужних промислових центрів Донбасу. На початку XIX ст. тут було знайдено вугілля, з'явилися перші шахти, і 1867 року виникло шахтарське селище, назване Горлівкою на честь талановитого гірничого інженера П.Н. Горлова. 1895 року Бельгійське акціонерне товариство приступило до будівництва Горлівського машинобудівного заводу, який розпочав випускати вуглепідіймальні машини, шахтні вентилятори, повітродувні машини та інше устаткування.

Після революції 1917 р. завод був оголошений надбанням республіки. А 1925 р. розпочалася його реставрація і перетворення на нове су-

часне підприємство. У 1928 р. з випробувального стенду зійшла перша врубова машина із маркою «ГМЗ». А в 1933 р. – нова ГТК-3 (Горлівська важка канатна), яка стала серійно вироблятися з грудня 1934 року. 3 січня 1935 р. постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Горлівському машинобудівному заводу було присвоєне ім'я С.М. Кірова. У червні 1941 р. закінчилося збирання першої партії комбайнів «Б – 6-39».

З перших днів війни завод приступив до випуску боєприпасів, а 8 жовтня 1941 р., коли до Донбасу наблизилися німці, директор заводу І.Т. Катерініч отримав наказ щодо евакуації підприємства на Урал, до Копейська [3, с. 108]. 11 жовтня 1941 р., давши останній прощальний гудок, завод зупинився. На Урал було відправлено 3 ешелони із заводським обладнанням і людьми. Наприкінці листопада до Копейська прибуло 750 одиниць устаткування і близько тисячі працівників заводу з сім'ями. Мало хто із горлівців раніше чув про це уральське місто, нагороджене в роки громадянської війни орденом Червоного Прапора.

Завод розмістили на території Копейського рудоремонтного підприємства, який був створений у 1939 р. і був основною механічною базою комбінату «Челябвугілля». А 28 листопада 1941 р. наказом наркома вугільної промисловості В.В. Вахрушева за № 304 відбулося об'єднання Копейського рудоремонтного та евакуйованого Горлівського заводів. Таким чином був утворений Державний союзний машинобудівний завод ім. С.М. Кірова в м. Копейську, його очолив І.Т. Катерініч [4].

Колектив заводу продовжував випуск військової продукції: мін, снарядів, авіабомб, циліндрів для «Катюш» тощо. А з другої половини 1942 р. підприємство перейшло на виготовлення гірничо-шахтного устаткування.

Конструктори заводу наполегливо працювали над удосконаленням врубової машини ГТК-3, її модернізованої варіант ГТК-3М, що став основним типом продукції, яка випускалася. 1943 р. завод завершив роботу по переводу всього виробництва на серійний випуск гірничо-шахтного устаткування.

1945 р. колектив підприємства дав країні 725 врубових машин, 890 насосів, 54 вентилятори, 827 корпусів моторів – всього на 3115 тис. карбованців. [5, с. 24]. Механізований видобуток вугілля в тресті «Челябвугілля» склав 95,5% [6]. До кінця війни гірники Челябінської області вдвічі перевищили довоєнний рівень видобутку вугілля, і вийшли на 1-е місце по Уральському вугільному басейні.

18 березня 1946 р. заводу було вручено на вічне зберігання Прапор ДКО – символу трудової доблесті колективу в роки Великої Вітчизняної війни.

Висновок. Сьогодні Копейський машинобудівний завод є лідером вугільного і гірничорудного машинобудування Російської Феде-

рації. Машини із маркою заводу експлуатуються на шахтах і копальнях України, Білорусії, Казахстану та країнах далекого зарубіжжя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильев А.Ф. Промышленность Урала в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. /А.Ф. Васильев. – М., 1982. – С. 135.
2. Народное хозяйство Челябинской области. – Челябинск, 1961. – С. 44.
3. Митрофанова А.В. Рабочий класс Советского Союза в первый период Великой Отечественной войны / А.В. Митрофанова. – М., 1960. – С. 108.
4. Архив музея трудовой и боевой славы ОАО «Копейский машиностроительный завод». Инв. номер 33/VI.
5. Судьба завода – судьба страны. ОАО «Копейский машиностроительный завод». – Копейск, 2006. – С. 24.
6. Челябинский рабочий. 1944. 2 декабря.